

ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА ГЕОГРАФІЇ: ІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ

Тетяна Назаренко,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувачка відділу навчання географії та економіки
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна,

 <https://orcid.org/0000-0001-7354-5245>

 geohim@ukr.net

У статті окреслено теоретико-методологічні засади формування змісту географічної освіти в закладах загальної середньої освіти з огляду на сучасні інтеграційні аспекти. Розглянуто наукові трактування поняття «зміст освіти» та «інтеграція в навчанні». Обґрунтовано важливість системного підходу у процесі формування змісту географічної освіти загалом і конструювання системи знань про інтеграцію зокрема. Зосереджено увагу на проблемі формування системи знань про триаду природа – суспільство – економіка.

Авторка розкриває значення функцій інтеграції предметів природничого циклу, обґрунтовує особливості реалізації міжпредметних зв'язків засобами шкільного підручника географії. Оскільки навколишнє природне середовище з наукової точки зору – складний аспект пізнання, то й розглядати його доцільно з двох позицій: у природно-науковій та еколого-економічній площині.

Ключові слова: зміст освіти; системний підхід; система знань; інтеграційний аспект; інтеграційний зміст підручника.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Нинішнє тисячоліття характеризується певним спіралеподібним зростанням нових взаємопов'язаних систем і їх частин, які потребують усвідомлення людиною принципів їх функціоналу. За таких умов навіть вирішальні галузі наукового пізнання світу не в змозозі адекватно реагувати на ці виклики. Отже, проведене нами дослідження дидактичних засад формування змісту сучасного підручника географії за інтеграційними аспектами, а також значення системного підходу в змісті географічної освіти постає не тільки як актуальна проблема, але й як необхідна умова і нагальна потреба. Оскільки коло проблем криється у площині багатоманітних типів зв'язків і та процесах, і в об'єктах, і в явищах, то, звісно, задля зведення цих зв'язків до цілісної теоретичної картини необхідно застосовувати нові підходи, водночас модернізуючи зміст географічної освіти. Принцип системного підходу

широко використовується у багатьох галузях науки, техніки, економіки і управління, екології тощо. Системний підхід як метод наукового пізнання уможливорює вивчення об'єктів і процесів, детермінуючи наукову, економічну, соціальну й освітню практику.

Інтеграція змісту освіти залишається важливою проблемою дидактики (Засекіна, 2020). Сучасний приріст наукової інформації, де пріоритетним вважається не накопичення знань та предметних умінь і навичок, а здобуття особистісного багажу, ключових та предметних компетентностей, глобалізаційних знань, спонукає науковців і вчителів знаходити нові шляхи подачі та інтерпретації навчального матеріалу. Це вимагає змін на всіх рівнях освітнього процесу, обумовлює необхідність опрацювання нових підходів до конструювання сучасних підручників на засадах міжпредметної інтеграції. Інтеграція ґрунтується на конструктивізмі, що є теорією навчання, яка наголошує на активній ролі учня при формуванні особистісних знань. Конструктивізм припускає, що навчання є процесом накопичення з досвіду, а учні активно шукають і створюють нові знання на основі свого розуміння.

На жаль шкільний підручник реагує на зміни в навколишньому світі повільно і має акумулювати найголовніші з них, у тому числі й процеси інтеграції.

Проблема відбору змісту освіти є найважливішою у педагогічній науці всіх країн. Між сформульованими цілями навчання, навчальною програмою і підручником завжди будуть «стрибки та розриви», а для їх подолання необхідні саме інтеграційні процеси в навчанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує, що проблема відбору змісту освіти існує і вимагає свого вирішення. По-перше, варто з'ясувати поняття «зміст освіти», яке є визначним у процесі формування сучасного підручника з географії. Важливою особливістю, яка характеризує схожість поглядів багатьох дослідників на порушену проблему, є те, що зміст освіти завжди має бути побудований у певній логічній послідовності та спиратися не лише на індивідуальні особливості усвідомлення учнями змісту, а й на форми самих знань за обов'язкового врахування інтеграційних зв'язків (Величко, 2007). Зміст освіти має відображати різні предметні галузі сучасної науки, враховуючи тріаду – світ, людина, суспільство (Арцишевський, 1997).

Академік О. Я. Савченко зазначає, що зміст освіти охоплює систему знань, умінь і навичок, ціннісних ставлень; його джерелом є соціальний досвід (духовна і матеріальна культура), особистий досвід учнів та вплив середовища (Савченко, 2008).

Загальні підходи до теорії формування змісту освіти висвітлено у працях Н. М. Бібік, М. І. Бурди, Н. М. Буринської, Л. П. Величко, В. Ф. Паламарчук, О. Я. Савченко, О. М. Топузова та інших дослідників. Принципи формування змісту освіти розкрито в дослідженнях В. І. Бондаря, С. У. Гончаренка, О. К. Корсакової, І. В. Малафіїка, С. Е. Трубачевої та інших

Аналіз сучасних філософських, психологічних, педагогічних джерел, а також нормативних документів про освіту в Україні, зокрема Держстандарту (2020), свідчить, що альтернативою виходу із загальної освітньої кризи можна вважати реалізацію ідей інтеграції, яка є однією з важливих напрямів модернізації змісту сучасної освіти, про це наголошував й американський педагог Дж. Гіббоне: «інтегрувати – це поєднува-

ти частини систем таким чином, щоб результат об'єднання в сумі перевершував їхнє значення до взаємодії». Сьогодні неможливо навчити дитину всього, значно важливіше сформувати в неї потребу в неперервній освіті. Тому зміст навчального матеріалу з географії визначено з огляду на корисність та потрібність його за межами школи.

Мета і завдання статті – окреслити дидактичні засади формування змісту географічної освіти в сучасному підручнику з географії за допомогою інтеграції та шляхи реалізації ідей інтеграції через зміст географічної освіти в сучасному підручнику з географії.

Виклад основного матеріалу. За новою редакцією Концепції географічної освіти (2016) зміст і структура підручника змінюється для того, щоб забезпечити виклики, що постають перед системою загальної середньої освіти, а саме «дати суспільству кваліфікованих працівників і національно свідомих громадян незалежної України» (Концепція, 2016). Тому, формування змісту географічної освіти в закладах загальної середньої освіти вестиметься за умови врахування і використання наслідків систематизації фундаментальних досліджень у галузі географії. Як наголошував С. У. Гончаренко, варто розрізняти науку й шкільний предмет (Гончаренко, 2007). Область географічного значення комплексна. Вона інтегрує біологічні, геологічні, економічні, соціальні, політичні та інші науки. Саме тому географія сьогодні не має чітко окреслених меж. Особливо це відчувається в системі шкільних дисциплін. Будь-який шкільний предмет як такий уже інтегрований. Проте щодо географії застосувати таке визначення поки не вдається. Фізична географія більше тяжіє до природничих дисциплін, а конструктивна (соціально-економічна) – більш гуманітарна, у результаті чого зміст фізичної географії все більше тяжіє до природознавства, а конструктивної – до суспільних дисциплін. Для виконання ідеї інтегрованого навчання зміст доцільно будувати з позицій єдності географії в логіці взаємодії і взаємозумовленості небесного, земного і людського начал нашої планети. Такий підхід дозволяє інтегрувати зміст географії на рівні створення сучасних підручників, методичної основою конструювання яких будуть традиційні поняття, закони, методи географічної науки. Такі поняття, як географічна оболонка, географічне середовище, географічна зона, географічний комплекс є інтегрованими. Вони характеризують певні зв'язки і поєднання природних, соціальних та економічних явищ з процесами на конкретній території.

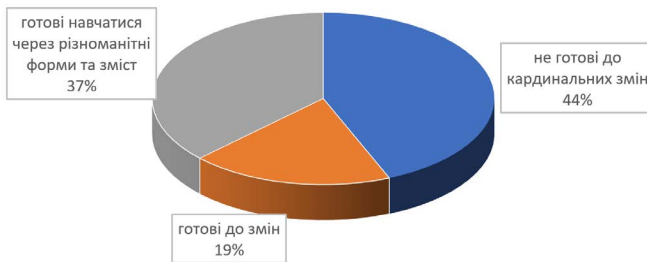
Словосполучення «інтеграція навчання» у Педагогічному словнику за редакцією М. Д. Ярмаченка тлумачиться як «процес зближення і зв'язку наук, що відбувається водночас з процесами їх диференціації». «Інтеграція змісту освіти» трактується як «процес виявлення однотипних сутностей (закономірностей) в елементах змісту навчання та встановлення їх системної цілісності. Інтеграція самостійних предметів чи окремих елементів змісту в єдину цілісну систему відбувається на основі закономірних зв'язків між ними» (Ярмаченко, 2011).

Характерною особливістю сучасного наукового пізнання поряд з диференціацією наук є між наукова взаємодія, взаємне проникнення наук, їх інтеграція і взаємозв'язок. Ці об'єктивно існуючі міжнаукові зв'язки зумовлені збільшенням кількості міждисциплінарних об'єктів вивчення. У наш час взаємозв'язок природи й людини особливо актуальний. Саме тому з'являються різноманітні форми міжпредметних зв'язків (Капіруліна, Пала-

марчук, 2002). Але які б не були програмні вимоги та методичні вказівки, вони будуть здійснюватися лише за умови обізнаності вчителя про сутність інтегрованих зв'язків.

Нами було проведено дослідження в Закарпатському, Івано-Франківському та Київському обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти. Слухачам курсів підвищення кваліфікації було запропонована анкета з такими питаннями: «Інтегроване навчання – позитивний фактор у формуванні цілісного природничого світогляду учнів, які вивчають географію?». «Так» відповіли 47,6% учителів. При цьому 52,4% учителів висловилися за те, що інтегроване навчання необхідне при вивченні географії. Одночасно на запитання щодо готовності вчителів до кардинальних змін висловилося лише 19,1% учителів, тобто ті, хто готовий змінюватись сам та змінювати зміст і форми надання освітніх послуг з географії. 37,2% респондентів висловилися за отримання відповідних знань для упровадження ідей інтегрованого навчання на уроках географії. А не готовими виявилось 43,7% респондентів, не зважаючи на це 80,2% з опитаних учителів зацікавлені у збереженні географії як навчального предмету без інтегрованого змісту. Усього в опитуванні взяло участь 214 респондентів.

Дані показані на діаграмі 1.

Проведений експеримент свідчить про розвиток та пояснення таких понять, як «зміст освіти» та «інтеграція в навчанні географії», адже вони формують загальний зміст географічної освіти, який буде представлений у сучасному підручнику з географії. Саме про це зазначено в новій модельній навчальній програмі з географії (2022): «Сучасна географічна освіта має викликати в учнів цікавість і захоплення світом та його людьми і ці почуття мають залишитися з ними на все життя. Навчання має надати учням знання про різноманітні місця, людей, ресурси, природне і людське середовище, а також глибоке розуміння основних фізичних і суспільних процесів на Землі. Географічні компетентності забезпечують формування в учнів просторової уяви та мислення, пояснюють, як природні та суспільні об'єкти, явища і процеси на Землі в різних масштабах формуються, взаємопов'язані та змінюються з часом». А це все можливо лише за дотриманні інтеграційного змісту при вивченні географії.

Реалізувати інтегрований зміст географічної освіти в закладах загальної середньої освіти можливо за допомогою сучасного підручника з географії. Розглянемо, як представлені теми, що містять інтегрований зміст у модельній навчальній програмі, для того, щоб їх реалізувати в текстах підручника з географії (схема 1).

Підручник як навчальна книга слугує й учням, й учителям. Для учнів він є джерелом знань про географічні дослідження, розкриваючи зміст, характер і напрям географічних законів та закономірностей, а для вчителя –видом педагогічної діяльності, що спонукає до постійних методичних пошуків, систематичного підвищення фахової майстерності.

За допомогою підручників реалізується галузевий (природознавчий) підхід при формуванні цілісності (інтеграції) знань учнів з природничої галузі, що включає й географічний складник, саме тому й викликає інтерес до створення підручників з інтегративною складовою (Назаренко, 2022).

Сьогодні настільки швидкоплинне, що не можна дати знання окремої науки, не спираючись на знання інших наук. Оскільки традиційна «монологічна» система в освіті втратила свою практичну ефективність та у сучасній школі навчальні дисципліни часто мають «конкуруючий» характер, тобто протидіють один одному, претендуючи на більшу значимість у порівнянні з іншими («предметний шовінізм»), а кожна з шкільних дисциплін має набір відомостей з певної галузі знань, саме тому не може претендувати на системний опис дійсності, то за допомогою інтеграції створюється можливість вийти за межі шкільної дисциплінарної предметності.

Міждисциплінарне навчання лежить в основі нових підходів до освіти. Реалізація міжпредметних, надпредметних та інтегрованих змістових ліній у географічній освіті сприятиме формуванню в учнів прикладних соціокультурних компетентностей. Виникає логічне питання: як створити підручник з географії на основі інтегрованого змісту.

Сучасний підручник з географії апіорі містить квінтесенції інтеграції, що поєднує велику кількість різноманітних предметних складових з астрономії, біології, ботаніки, валеології, геології, геоморфології, ґрунтознавства, зоології, історії, іноземної мови, картографії, кліматології, екології, політичної географії, соціології, демографії,

етнографії, фізики тощо, усе це забезпечуватиме мотивацію, інтерес до навчання географії, сприятиме виробленню відповідних ціннісних орієнтацій, і здатності застосовувати географічні знання і вміння в реальних життєвих ситуаціях. Питання створення та визначення нинішніх побажань до підручника з географії зараз набула характерного напруження з цілої низки причин, пояснимо деякі: українській школі пропонується багато варіантів підручника, наприклад зараз для 6-го класу маємо п'ять авторських колективів підручників написаних під модельну навчальну програму, у тому числі за позичених за кордоном. Серед запропонованих варіантів учителю нелегко обрати найоптимальніший та змістовніший. Сучасна система забезпечення українських шкіл підручниками зорієнтована на її варіативність, іноді підручники обирають навіть не учителя, а бібліотекари. Тому варто провести тренінги, на яких учителя варто підготувати до свідомого, а не нав'язаного вибору найоптимальнішого підручника.

Оскільки важливою вимогою сучасного підручника з географії є його інтеграція, тобто потенційна здатність формувати в учнів цілісну картину світу, то нерідко проблеми, що аналізуються на уроці, є не чисто географічними, і для того, щоб їх вирішити, необхідно звертатися до інших наук, так відбувається взаємопроникнення у світогляд та сприймати його через цілісну картину світу (Льченко, 2017). Уведення в підручник з географії інтегрованого навчального змісту заряджуватиме інформаційному збагаченню сприймання, уявлення, мислення і почуттів учнів. При цьому застосування пізнавального матеріалу дозволить учням отримати багатоманітний погляд на певне явище чи процес і таким чином досягти цілісності знань.

Засадничою ідеєю інтегрованого змісту в підручнику є міжпредметні зв'язки, що забезпечуватиме учням можливості більш ґрунтовно та системно оволодіти шкільною географією. Завдяки міжпредметним зв'язкам автори підручників зможуть використовувати навчальну інформацію, яка актуалізує та конкретизує географічні знання. Академік О. М. Топузов наполягає, що «особливість методики географії пов'язана з проблемними методами, які створені на основі проблемних ситуацій та активній пізнавальній діяльності учнів. Остання складається з пошуку відповіді на складні запитання, що потребує актуалізації знань, аналізу, уміння бачити за окремими фактами і явищами їх сутність та управляти певними закономірностями» (Топузов, 2010). Отже, починати будь-який параграф підручника доцільно з відповідної актуалізації або з проблемного питання. При цьому властива наступність при інтерпретації навчального географічного матеріалу поставатиме з тим, коли згадана або відновлена інформація географічного змісту конкретизуються, тобто екстраполюються на інші об'єкти дослідження із визначеної теми, бо в інший спосіб реалізація інтегрованого навчання матиме номінальний характер.

У суспільстві відбуваються глибокі зміни в соціальному і економічному житті. Усе це, а також сучасні досягнення науки, зажадали створення нової концепції шкільної географії в якій потрібно показати значення географії при формуванні особистості, як унікальної науки, яка в комплексі афішує єдність тріади: природи – суспільства – економіки, аналізує причинно-наслідкові зв'язки, прогнозує і пропонує шляхи вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем.

Отже, географія за своїм змістом є комплексною та інтегрованою наукою. Ця особливість знайшла відображення й у меті та змісті навчання географії в закладах загальної середньої освіти. Відтак вивчення навколишнього середовища та природних явищ здійснюється з використанням універсального інструментарію: дослідження, прогнозування та моделювання. Опановані учнями під час вивчення природничих предметів знання про природу і людство на планеті Земля географія об'єднує в єдину наукову картину світу. Саме тому шкільна географія є базовим світоглядним навчальним предметом у складі загальної середньої освіти.

Отже, на зміну таким постулатам класичної науки, як простота, стійкість, зрівноваженість, сталість, детермінованість, висувуються постулати складності, вірогідності, невірноваженості, несталості тощо. У результаті вивчення різних складно організованих систем, які спроможні до самоорганізації (від фізики та географії до економіки та соціології), утворюється нове нелінійне мислення, нова «нелінійна картина світу».

Сьогодні перед освітою стоять ідеї інтегрованого навчання – як досліджувати світ не поділяючи його на предмети. Триває навчання та виховання натуралістів – дослідників природи. Географія є динамічною сферою, і з часом може виникати нова інформація. У зв'язку із воєнною агресією РФ у нас з'явилися нові географічні поняття: «урбоцид», «екоцид» тощо, які потребують уточнення та пояснення, у тому числі й в підручниках.

Саме інтеграція в шкільних підручниках з географії означає поєднання різноманітних точок зору, тем і концепцій у зміст підручника. Зміст текстів має на меті забезпечити всебічне та інклюзивне розуміння географії шляхом уведення різних культурних, соціальних та екологічних аспектів. Інтеграція екологічної стійкості має вирішальне значення в сучасних підручниках географії. Це передбачає такі теми, як зміна клімату, збереження, відновлювання енергетики та сталий (збалансований) її розвиток. У підручниках необхідно наголошувати на важливості збереження довкілля та надавати учням можливість вирішувати екологічні проблеми.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Під час дослідження нами були визначені принципи інтегрованого змісту в географічній освіті через принцип об'єднання природничих предметів, що полягав у структурованому і цілісно організованому зв'язку усіх компонентів освітнього процесу, який спрямований на формування цілісної науково природничої ментальної карти учнів, оволодіння ними науково-природничої компетентності; принципу науковості, що передбачає відображення новітніх досягнень у природничих науках з адаптацією їх на пізнавальні можливості учнів через осучаснені тексти підручника географії.

Навколишнє природне середовище з наукової точки зору – складний аспект пізнання. Розглядати його доцільно з двох позицій: у природно-науковій та еколого-економічній площині. З природничо наукової точки зору в її складі розрізняють такі об'єкти: біосфера, гідросфера, атмосфера та літосфера, що є об'єктами пізнання географії, і учні вперше знайомляться з цими поняттями саме на уроках географії в 6-му класі в закладах загальної середньої освіти. Аналізуючи та підсумовуючи праці вчених-географів, робимо висновок про те, що сучасна географія не тільки не вичерпала свій потенціал,

а стає інтегровальним чинником природничих і суспільних наук, спрямовуючи їх на вирішення проблем, які виникають під час взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Загалом, інтеграція різноманітних поглядів у підручниках географії має важливе значення для сприяння глобальному громадянству, розвитку критичного мислення та розвитку більш інклюзивного розуміння світу.

Використані джерела

- Арцишевський, Р. А. (1997). Світ, людина, суспільство: хрестоматія. Київ: Перун.
- Величко, Л. П. (2007). Методологічні орієнтири відбору змісту шкільної хімічної освіти. *Педагогічна і психологічна науки в Україні: збірник наукових праць до 15-річчя АПН України у 5-ти томах. Т. 2: Дидактика, методика, інформаційні технології*. Київ: Педагогічна думка.
- Гончаренко, С. У. (2007). Наука і навчальний предмет. *Педагогічна і психологічна науки в Україні: збірник наукових праць до 15-річчя АПН України у 5-ти томах. Т. 2: Дидактика, методика, інформаційні технології*. Київ: Педагогічна думка.
- Державний стандарт базової середньої освіти. (2020). <https://www.kmu.gov.ua/npas/prodeyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
- Засєкіна, Т.М. (2020). Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка. <http://lib.iitta.gov.ua/722404/1.pdf>
- Льченко, В.Р. (2017). Психолого-педагогічні умови формування наукового мислення учнів загальноосвітньої школи під час вивчення природничих дисциплін. *Педагогічні засади навчання природознавства в загальноосвітній школі*. Вип. 7. Полтава: ПОППО.
- Концепція географічної освіти. (2016). <http://lib.iitta.gov.ua/714119/>
- Капіруліна, С., Паламарчук, Л. (2002). Міжпредметні зв'язки на уроках географії в модульно-розвивальній системі навчання. *Географія та основи економіки в школі*. 2, 14–17.
- Модельна навчальна програма. (2020) «Географія. 6–9 класи» для закладів загальної середньої освіти <https://drive.google.com/file/d/1fJuTRkedVRRsdaS6iVAu4yTWhE25sHp3/view?usp>
- Назаренко, Т. (2022). Створення шкільного підручника географії на засадах інтегрованого навчання. *Проблеми сучасного підручника*, (28), 80–89. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-28-80-89>
- Савченко, О. Я. (2008). Зміст загальної середньої освіти. Енциклопедія освіти. Київ: ЮрінкомІнтер.
- Теоретико-методичні засади особистісно орієнтованого шкільного підручника. <https://vseosvita.ua/library/embed/01009i94-d9e2.docx.html>
- Топузов, О. М. (2008). Типи проблемних ситуацій та їх реалізація в підручниках з географії. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 4. 153–159. <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22392/1/Topuzov.pdf>
- Ярмаченко, М. Д. (2011) Міжпредметні зв'язки. *Педагогічний словник*. Київ: Педагогічна думка.

References

- Arcy`shevs`ky`j, R. A. (1997). Svit, lyudy`na, suspil`stvo: xrestomatiya. Ky`yiv: Perun. (in Ukrainian).
- Vely`chko, L. P. (2007). Metodologichni oriyenty`ry` vidboru zmistu shkil`noyi ximichnoyi osvity`. Pedagogichna i psy`xologichna nauky` v Ukrayini: zbirny`k naukovy`x pracz` do 15-richchya APN Ukrayiny` u 5-ty` tomax. T. 2: Dy`dakty`ka, metody`ka, informacijni tehnologiyi. Ky`yiv: Pedagogichna dumka. (in Ukrainian).

- Goncharenko, S. U. (2007). Nauka i navchal'ny`j predmet. Pedagogichna i psy`xologichna nauky` v Ukraini: zbirny`k naukovy`x prac` do 15-richchya APN Ukrainy` u 5-ty` tomax. T. 2: Dy`dakty`ka, metody`ka, informacijni texnologiyi. Ky`yiv: Pedagogichna dumka. (in Ukrainian).
- Derzhavny`j standart bazovoyi seredn`oyi osvity`. (2020). <https://www.kmu.gov.ua/npas/prodeyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (in Ukrainian).
- Zasyekina, T.M. (2020). Integraciya v shkil`nij pry`rodny`chij osviti: teoriya i prakty`ka: monografiya. Ky`yiv: Pedagogichna dumka. <http://lib.iitta.gov.ua/722404/1.pdf> (in Ukrainian).
- Il`chenko, V.R. (2017). Psy`xologo-pedagogichni umovy` formuvannya naukovogo my`slennya uchniv zagal`noosvitn`oyi shkoly` pid chas vy`vchennya pry`rodny`chy`x dy`scy`plin. Pedagogichni zasady` navchannya pry`rodoznavstva v zagal`noosvitnij shkoli. Vy`p. 7. Poltava: POIPPO. (in Ukrainian).
- Koncepciya geografichnoyi osvity`. (2016). <http://lib.iitta.gov.ua/714119/> (in Ukrainian).
- Kapirulina, S., Palamarchuk, L. (2002). Mizhpredmetni zv`yazky` na urokax geografiyi v modul`no-rozvivaj`nij sy`stemi navchannya. Geografiya ta osnovy` ekonomiky` v shkoli. 2, 14–17. (in Ukrainian).
- Model`na navchal`na programa. (2020) «Geografiya. 6–9 klasy`» dlya zakladiv zagal`noyi seredn`oyi osvity` <https://drive.google.com/file/d/1fJuTRkedVRRdsA6iVau4yTWhE25sHp3/view?usp> (in Ukrainian).
- Nazarenko, T. (2022). Stvorennya shkil`nogo pidruchny`ka geografiyi na zasadax integrovanogo navchannya. Problemy` suchasnogo pidruchny`ka. 28. 80–89. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-28-80-89> (in Ukrainian).
- Savchenko, O. Ya. (2008). Zmist zagal`noyi seredn`oyi osvity`. Ency`klopediya osvity`. Ky`yiv: YurinkomInter. (in Ukrainian).
- Teorety`ko-metody`chni zasady` osoby`stisno oriyentovanogo shkil`nogo pidruchny`ka. <https://vseosvita.ua/library/embed/01009i94-d9e2.docx.html> (in Ukrainian).
- Topuzov, O. M. (2008). Ty`py` problemny`x sy`tuacij ta yix realizaciya v pidruchny`kax z geografiyi. Naukovi zapy`sky`. Seriya: Pedagogika. 4. 153–159. <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22392/1/Topuzov.pdf> (in Ukrainian).
- Yamachenko, M. D. (2011) Mizhpredmetni zv`yazky`. Pedagogichny`j slovny`k. Ky`yiv: Pedagogichna dumka. (in Ukrainian).

Tetiana Nazarenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Head of the Geography and Economics Department of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

FORMATION OF THE MODERN GEOGRAPHY TEXTBOOK CONTENT: INTEGRATIVE ASPECTS

The article outlines the theoretical and methodological principles of the formation of the content of geographical education in institutions of general secondary education with regard to modern integration aspects. Scientific interpretations of the concepts of “content of education” and “content of learning” are considered. The importance of a systematic approach in the process of forming the content of geographic education in general and the construction of a knowledge system about integration in particular is substantiated. Attention is focused on the problem of forming a system of knowledge about the triad nature – population – economy.

Since the circle of problems lies in the plane of multifaceted types of connections in processes, objects, and phenomena, then, of course, in order to reduce these connections to a coherent theoretical picture, it is necessary to apply new approaches, while at the same time modernizing the content of geographical education, thus using the principle of a systematic approach. The systematic approach as a method of scientific knowledge enables the study of objects and processes, determining scientific, economic, social and educational practice.

Integration of educational content remains an important problem of didactics.

The author of the article reveals the meaning of the functions of integration of the natural cycle subjects, substantiates the peculiarities of the implementation of intrasubject connections by means of the school textbook of geography. Since the surrounding natural environment from a scientific point of view is a complex aspect of knowledge, it is advisable to consider it from two positions: in the natural-scientific and ecological-economic planes.

Keywords: content of education; systematic approach; knowledge system; integration aspect; integrative content of the textbook.